HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

הואיל וראוי להקישו על גבי חרס איתמר נמי אמר ר' יוסי בר' חנינא הואיל וראוי להקישו על גבי חרס ר' יוחנן אמר הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק ור' יוחנן לא בעי מעין מלאכה ראשונה [א]והתניא [1]וכל כלי אשר ישב עליו וגו' [א]יכול כפה סאה וישב עליה כפה תרקב וישב עליה יהא טמא תלמוד לומר (א) אשר ישב עליו הזב מי שמיוחד לישיבה יצא זה שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו ר' אלעזר אומר במדרסות אומרים עמוד ונעשה מלאכתנו ואין אומרים בטמא מת עמוד ונעשה מלאכתנו ור' יוחנן אמר אף אומר בטמא מת עמוד ונעשה מלאכתנו איפוך קמייתא ומאי חזית דאפכת קמייתא איפוך בתרייתא הא שמעינן ליה לרבי יוחנן דבעי מעין מלאכה ראשונה [ב](דתניא) [ג]סנדל של בהמה של מתכת טמא למאי חזי אמר רב ראוי לשתות בו מים במלחמה ור' חנינא אמר ראוי לסוך בו שמן במלחמה ור' יוחנן אמר בשעה שבורח מן הקרב מניחו ברגליו ורץ על קוצין ועל הברקנים מאי בין רב לר' חנינא איכא בינייהו דמאים בין ר' יוחנן לר' חנינא איכא בינייהו דיקיר: [ב]ולא בעיר של זהב: מאי בעיר של זהב רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים דדהבא

כדעבד

הואיל וראוי להקישו ע"ג חרס. ומשמיע קול כבתחלה ולא בטל ליה ממלאכה ראשונה והוה ליה ככלי שניקב בפחות ממוליא רימון דקיי"ל דלא טיהר מטומאתו משום דראוי למלאכתו. והשתא איתרלו כולהו דבהמה טהורה בלא עינבל כדקתני במתני' קמייתא דלאו מנא הוא ובעינבל טמא כדאוקמינן בבתרייתא דעינבל משוי לה מנא ודאדם גדול אף בלא עינבל טמא דלתכשיט הוא ולא בעי עינבל והיינו דקתני בקמייתא דמקבלין טומאה ודקטנים דלקלא עביד קבולי הוא דלא קביל בלא עינבל כדקתני אין להם עינבל טהורים בשלא היה לו עינבל מעולם דלא נגמרה מלאכתן [ד)]נטלו עינבלין בין לפני טומאה בין לאחר טומאה טמאים דלא נשתברו כשיעור: ה"ג לה בת"כ[ה)] **וכל הכלי אשר ישב עליו.** רישא דקרא וכל המשכב וגו' יכול כל כלי במשמע ואפי' אין עשוי לישיבה: **תרקב.** חצי סאה פי' תרי וקב: **ת"ל אשר ישב.** מדלא כתיב גבי משכב אשר שכב וגבי מושב אשר ישב וכתיב ישכב ישב משמע שישכב עליו תמיד וישב עליו תמיד במיוחד לשכיבה ולישיבה וגבי משכב נמי דריש ליה התם הכי. ובכל הספרים כתיב והיושב על הכלי אשר ישב עליו[ו)] וקרא אחר הוא ומפרשים אותו התלמידים מדכתיב היושב על הכלי אשר ישב עליו שתי ישיבות ריבה הכתוב ללמדך דבמיוחד לישיבה קאמר ולא היא דשתי ישיבות דקאמר טובא צריכי כדמפרש התם יושב אע"פ שלא נגע אלא ישב או נתלה ולא נגע טמא דאיצטריך למיכתב גבי זב שטימא כלי בישיבתו ואע"פ שלא נגע ואיצטריך גבי טהור נמי שנטמא גם הוא ביושבו עליו אע"פ שלא נגע ועוד בת"כ לאו אההוא קרא קתני לה: **ר' אלעזר אומר במדרסות כו'.** בין בתחלת טומאה לענין שאמרנו דאינו מטמא מדרס למיהוי אב הטומאה בין בסוף טומאה כגון ג' על ג' שנטמאו מדרס למיהוי אב הטומאה ונחלקו טהור מן המדרס דאמרינן בו עמוד ונעשה מלאכתנו הראשונה שהיה ראוי לישיבה והרי עתה אינו ראוי לכך הלכך טהור מן המדרס ואע"ג דאית בכל חד שלש על שלש והוי כלי לקבל טומאה מיהו מתורת אב הטומאה טיהר לו: **ואין אומרים.** לענין אב הטומאה של טומאת מת עמוד ונעשה מלאכתנו כלומר אם נטמא ונשבר ועודהו ראוי למלאכה בעלמא שאין מעין מלאכה ראשונה טמא ולא אמרי' עמוד ונעשה מלאכתנו ראשונה וכיון דלא חזי להכי יהא טהור וכ"ש דבתחלת טומאה אין אומרים עמוד ונעשה מלאכתנו ראשונה דנימא אם אינו מיוחד למת לא יקבל טומאת מת דהא כלי מעשה כתיב[ז)]: **אומר כו'.** דאי לא עביד מעין מלאכה ראשונה טהור. ועל כרחיך לא איתמר דר' יוחנן אלא לענין שנשבר ולטהרו כדפרישית דליכא לפרושא כי ההיא דמדרסות ולמימרא דכלי שאינו עשוי למת לא יטמא במת דהא כתיב (במדבר יט) והזה על האהל ועל כל הכלים: **איפוך קמייתא.** דר' יוסי בר' חנינא לר' יוחנן: **סנדל של בהמה.** שלא ליזוק בפרסותיה באבנים: **למאי חזי.** אי משום בהמה אין תכשיט לבהמה: **מניחו ברגליו.** הוא בעצמו. אלמא הואיל ולשם סנדל עשאו אי לאו דראוי לנעילה לא הוה מטמא ליה ר' יוחנן: **איכא בינייהו דמאים.** לרב לא מטמא דאין ראוי לשתות ורב סיכה לית ליה קסבר אין מוליכין שמן למלחמה לסוך וה"ה בין רב (בין) לר' יוחנן נמי איכא בינייהו דמאים: **בין ר' חנינא וכו' איכא בינייהו דיקיר.** כבד ואין ראוי בו לברוח:

כדעבד

פחות ממוליא רימון מקבל טומאה ועוד קשה לר"י לפי' הקונטרס [א]דלטומאה שהיתה עליהן שלא תפרח מהני שפיר טעמא דהדיוט יכול להחזירו בלא טעמא דראוי להקישו[ב] כדאשכחן בפ' שלשה שאכלו (ברכות נ:) גבי מטה דאפי' מפורקת לא פרחה טומאה מינה אא"כ נגנבה או שאבדה חציה או שחלקוה אחים או שותפים שאין סופן לחברה ולא איצטריך כלל לטעמא דהקשה אלא לענין לקבל טומאה מכאן ולהבא[ג] דהאי טעמא הואיל והדיוט יכול להחזירו לא מהני לקבל בה טומאה [ד]כדקתני התם החזירוה מקבלת טומאה מכאן ולהבא ולאביי נמי הוה בעי למימר דמשום דהדיוט יכול להחזירו מקבלין שניהן זוג והעינבל טומאה מכאן ולהבא[ה] וריצב"א הביא ראיה לפי' הקונט'[ו] דתניא בתוספתא[ח)] דמסכת כלים בפ' רשב"ג העושה זוג למכתשת ולעריסה ולמטפחות תינוקות[ז] ניטלו עינבליהן טהורין משמע דזגין טהורין ולפירוש הקונט' ניחא דטהורין[ח] דלא מקבלי טומאה מכאן ולהבא אבל לפר"י קשה אמאי טהורין ור"י השיב דכמה ברייתות יש בתוספתא דפליגי אש"ס שלנו: **ורבי יוחנן אמר הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק.** קשה לרשב"א דע"כ בלא ייחדו מיירי[ט] מדקאמר הואיל וראוי משמע בראוי בעלמא[י] אפי' בלא ייחוד ועוד דביחדו לכך לא הוה פליג ר' יוסי בר' חנינא[יא] ועוד דביחדו אפי' לא היה לו עינבל מעולם נמי מקבל טומאה[יב] ועוד אי [יג]ביחדו מיירי[יד] מאי פריך דר' יוחנן אדר' יוחנן הא התם[טו] ע"כ איירי בלא ייחדו דביחדו אפי' במדרסות נמי אין אומרים עמוד ונעשה מלאכתנו[טז] ולקמן בס"פ המצניע (דף צה: ושם)[יז] גבי[יח] ניקב כמוציא זית טהור מלקבל בו זיתים ועדיין כלי הוא לקבל בו רימונים ופי' בקונטרס[יט] אם ייחדו [כ]לרימונים[כא] ואי לאו פי' הקונט' דהתם הוה ניחא וי"ל דאפי' לפירוש הקונטרס[כב] הכא חזי טפי ע"י גימוע משום דהואיל דמעיקרא הוה כלי גמור וגם עתה הדיוט יכול להחזירו אית לן למימר דע"י דבר מועט שעדיין ראוי לגמוע בו מים[כג] חשיב כלי [כד]אפי' בלא ייחוד[כה] ולמ"ד נמי הואיל וראוי להקישו דבעי מעין מלאכה ראשונה אתי שפיר בכל ענין דאפי' לא בעינן בעלמא ייחוד הכא אתי שפיר דלא מהני גמוע מים משום שעומד עדיין למלאכתו ראשונה להחזיר בו העינבל ואומר לו עמוד ונעשה מלאכתנו[כו] וכ"ש דאי בעינן בעלמא ייחוד דאתי טפי שפיר: **ואין אומרים בטמא מת עמוד ונעשה מלאכתנו.** לפירוש הקונט'[כז] קשה לר"י למה ליה לאתויי ברייתא דתרקב כיון דלא שייכא למילתיה דר' אלעזר ור' יוחנן[כח] אלא נראה לר' יצחק כפירוש ריב"א[כט] אומרים במדרסות עמוד מעל תרקב זה ונעשה מלאכתנו[ל] שאינו יכול להיות טמא מדרס ע"י שאתה יושב עליו הואיל ואינו מיוחד לכך כדקתני בברייתא ואין אומרים בטמא מת עמוד מגמוע מים [לא]בזה הזוג או בזה הסנדל של בהמה ונעשה מלאכתנו ליתן בו העינבל כדי להשמיע הקול וליתן סנדל ברגלי הבהמה אלא טמא טומאת מת על ידי הגימוע אע"פ שאינו מיוחד לכך והוי בר קבולי טומאה דחשיב כלי ע"י גימוע מים ור' יוחנן אמר אף אומר כו' דבעינן שיהא ראוי למלאכתו ראשונה ולא מהני ליה מידי לקבולי טומאה מה שראוי למלאכה אחרת[לב] אבל הקשת זוג ע"ג החרס והנחת סנדל של בהמה ברגלו כשבורח מן הקרב הוי מעין מלאכה ראשונה ולהכי הוי בר קבולי טומאה ולא שייך למימר ביה עמוד ונעשה מלאכתנו דהיינו נמי מלאכתו[לג]: **סנדל של בהמה של מתכת.** ושל עץ אינו ראוי לכל הני דברים דמפרש בסמוך דלדרך הבהמה לקלקלו ורבינו שמואל גרים סנדל של בהמה ושל מתכת ומיירי בסנדל של סיידין לקמן (סו.): **הואיל וראוי לשתות בו מים במלחמה.** וא"ת[לד] והא בזוג שלא היה בו עינבל מעולם לא מטמינן משום דחזי לגמוע[לה] והכא חשוב כמו זוג שלא היה בו עינבל מעולם דכיון דנעשה לצורך בהמה אינו מקבל טומאה[לו] וי"ל[לז] דתחלתו נמי עשוי לשתות בו מים במלחמה או לסוך אלא שעיקרו עומד לבהמה ואומר לו עמוד ונעשה מלאכתנו למאן דבעי מעין במלאכה ראשונה[לח]: **בשעה שבורח מן הקרב מניחו ברגליו.** תימה א"כ יטמא מדרס ותניא בתוספתא דכלים פרק כיפה ג' סנדלים הם של אדם טמא מדרס של מתכת ושל בהמה טמא טומאת מת משמע אבל מן המדרס טהור: ט) **ולא בעיר של זהב.** אור"ת דלאו היינו נושקא[לט] כדפי' בקונט'[מ] דהא אמרי' בפרק בתרא דסוטה (דף מט:)[מא] מאי עטרות כלות עיר של זהב משמע דעשוי הוא כעין עטרה ואע"ג דאמרי' התם בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות חתנים וכלות והכא לא אסרו אלא בשבת אור"ת [מב]דדוקא לחתנים וכלות גזרו[מג] ולא לשאר בני אדם[מד] י):

מסורת הש"ס

א) חגיגה כג: נדה מט:, ב) [צ"ל דתנן], ג) [כלים פי"ד מ"ה], ד) נטלו עינבלין אחרי טומאתן טמאין דלא כצ"ל רש"ל, ה) [מצורע מכילתא דזבים פרק ב], ו) [ויקרא טו], ז) [במדבר לא], ח) [ב"מ פ"א], ט) [שייך במשנה לעיל נז.], י) [מפני שיש להן שמחה בהן ועי' תוס' גיטין ז. ד"ה עטרות],

תורה אור השלם

1 כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא: ויקרא טו ד

הגהות הב"ח

(א) גמ' תלמוד לומר וכל הכלי אשר ישב:

מוסף רש"י

תלמוד לומר אשר יֵשֵׁב. מדלא קרינן אשר יָשַׁב למדנו שאינו מדבר אלא באשר מיוחד לישב שם תמיד (חגיגה כג:). **מי שמיוחד לישיבה.** הוא דהוו אב הטומאה, דכתיב וכבס בגדיו וגו' (נדה מט:). **ירושלים דדהבא.** ירושלים של זהב, בתי נפש שמצויירת בכל עניני ירושלים (נדרים נ.).

רב נסים גאון

מאי עיר של זהב. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ירושלים דדהבא כי דעביד לה (ר' יוחנן) [ר"ע] לדביתהו. תמצא במס' נדרים בפרק הנודר מן המבושל [דף נ] ר' עקיבא איקדשא ליה ברתיה דבר כלבא שבוע שמע אבוהא אדרא הנאה מכל נכסיה, אזלא ואיתנסיבא ליה בסיתרא הוה גנו בי תיבנא הוה מנקיט לה תיבנא מן מזייה. אמר לה אי הואי לי רמינא ליך ירושלם דדהבא. והזכירו אחר כך שהגיע לעושר גדול כמו שאמרו מן ר' מילי איעתר ר' עקיבא. ולאחר שהגיע ידו שילם לה נדרו ועשה לה ירושלם דדהבא. ובגמרא דהדין פירקא דבני מערבא אמרי מעשה ברבי עקיבא שעשה לאשתו עיר של זהב, חמתה איתתיה דרבן גמליאל וקניאת בה. אתת ואמרה קמי בעלה. אמר לה מה הוית עבדא לי כמה דהוות עבדא ליה דהוות מזבנא מן קלעיתה דשערה ויהיבא ליה והוא לעי באורייתא.

רבינו חננאל

רבא הואיל וראוי להקישו התינוק ע"ג חרש ולהשמיע קול. ר' יוחנן אמר הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק עדיין תורת כלי עליהן, ולפיכך עדיין טומאתן עליהן. ואקשינן וכי ר' יוחנן לא בעי (שישא) [שישאר] בכלי המשמש מעין מלאכתו, [והתניא] והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב יטמא, יכול כפה סאה וישב עליה, כפה כו' עד ור' יוחנן אמר בטומאת מת עמוד ונעשה מלאכתנו. הנה בפירוש ר' יוחנן אמר כי אין הכלי מקבל טומאה אלא אם הוא ראוי למלאכתו שנעשה בו. ואמרינן אפיך קמייתא ואימא ר' יוחנן אמר הואיל וראוי להקישו ע"ג חרס, משום דשמעינן ליה לר' יוחנן בהדיא דבעי מעין מלאכתו ראשונה, דתניא סנדל של מתכת של בהמה טמא, ואמרינן למאי חזי, רב אמר חזי לשתות מים, ר' חנינא אמר ראוי לסוך בו שמן, ר' יוחנן [אמר] ראוי להניחו ברגליו כשבורח ורץ על הקוצים ועל הברקנים. הנה שמענו לר' יוחנן דבעי מעין מלאכתו ראשונה כשם שמתחילה למנעל הרגל כך באחרונה. מתניתין ולא תצא אשה בעיר של זהב. מאי עיר של זהב, ירושלים דדהבא

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פ"ז מהל' משכב ומושב הלכה ח:

כא ב מיי' פי"ט מהל' שבת הלכה ו סמג לאוין סה טור וש"ע א"ח סי' שג סעיף ד:

מוסף תוספות

א. דאי טומאתן עליהן דקתני דוקא טומאה דקודם לכן למה לי טעמא דהקשה ע"ג כלי חרס בלאו הכי נמי. תוס' הרא"ש. ב. ואפילו לרבא. רשב"א. ג. דחשיב ליה כלי שנשבר בפחות מכשיעור דתורת טומאתו עליו אפילו מכאן ולהבא. ריטב"א. ד. כדאשכחן במטה שאינה מקבלת טומאה עד שיחזירוה ויחברוה. תוס' הרא"ש. ה. דכי האי גוונא ראוי להיותו כאילו הוא שלם ולהיטמא אפי' מכאן ולהבא. ריטב"א. ו. מהא. תוס' הרא"ש. ז. טמאים, אם. תוס' הרא"ש. ח. דקתני היינו. תוס' הרא"ש. ט. אלא מן הסתם כיון שהוא ראוי עדיין למלאכה אחרת מקבל טומאה אע"ג דלא יחדו, ותדע לך. רשב"א. י. טמא. תוס' הרא"ש. יא. דלא מטמא משום גימוע. תוס' הרא"ש. יב. דכל הכלים יורדין לידי טומאה במחשבה. תוס' הרא"ש. ואמאי קתני אין להן ענבל טהורין. חי' הר"ן. יג. דוקא. תוס' הרא"ש. יד. ר' יוחנן דמקבל טומאה. תוס' הרא"ש. טו. דקאמר ר' יוחנן אף אומרין בטמא מת עמוד ונעשה מלאכתנו. תוס' הרא"ש. טז. וא"כ מאי קשיא דר' יוחנן אדר' יוחנן הא דקאמר אף אומרין בטמא מת עמוד ונעשה מלאכתנו היינו בלא ייחדו והא דקאמר הואיל וראוי לגמע בו מים היינו ביחדו אלא ע"כ תרווייהו בלא ייחדו מיירי, אלמא דכלי שנשבר על ידי ראוית מלאכה אחרת מקבל טומאה אפי' בלא ייחדו לכך. תוס' הרא"ש. יז. משמע דבעינן דוקא שיחדו למלאכה אחרת. רשב"א. יח. הא דאמר רבא חמש מדות בכלי חרס וכו'. תוס' הרא"ש. יט. טהור הוא מלקבל טומאה עוד משום תורת סתם כלי חרס ששיעורו בזיתים ועדיין כלי הוא לקבל בו רמונים. רשב"א. כ. שוב. רשב"א. כא. מקבל טומאה מכאן ולהבא, או אם תחלה היה מיוחד לרמונים לא נטהר, אלמא בעינן ייחוד. רשב"א, ותוס' הרא"ש. כב. דטהור בלא ייחוד. תוס' הרא"ש. כג. קודם חזרת עינבל. רשב"א. כד. הילכך. רשב"א. כה. סגי ליה. רשב"א. כו. הילכך ע"י ראוית מלאכה אחרת לא נתבטל שם הראשון ממנו אי לאו דראוי להקישו דהוי מעין מלאכה ראשונה. תוס' הרא"ש. כז. דר' יוחנן ור' אלעזר איירו בסוף טומאה. תוס' הרא"ש. כח. דברייתא מיירי בתחלת טומאה והם נחלקו בסוף הטומאה, וא"כ למה הביאוה לעשות ממנה יסוד למחלוקתם ומה היו צריכים לה. ריטב"א. כט. דפלוגתא דר' אלעזר ור' יוחנן בתחילת טומאה וכגון הא דזוג ועינבל שהיו טהורים ואח"כ נגע שרץ בזוג, דר' אלעזר סבר אם ראוי לגמע בו מים טמא אע"פ שאינו משמש מעין מלאכתו הראשונה דדוקא במדרסות בעינן מיוחד לישיבה [ולכן]. ריטב"א. ל. הראשונה שהם מיוחדים לה והיינו מלאכת המדידה. ריטב"א. לא. שאתה עושה. תוס' הרא"ש. לב. ואין כח בגמוע זה שאתה בא לטמאה בשבילו כיון שבתחילתו היה מיוחד להשמעת קול דלעולם מלאכה ראשונה עיקר. ריטב"א. לג. והשתא ניחא דכולהו איירו בתחלת טומאה. תוס' הרא"ש. לד. מאי שייך הא דהכא להההיא דלעיל. תוס' הרא"ש. לה. [אלא היכא ד]מעיקרא היה כלי וראוי לקבל טומאה, כשנשבר נמי מקבל טומאה ע"י ראוית מלאכה אחרת. תוס' הרא"ש. לו. וכי תכשיט בהמה אם ראוי לתשמיש אדם יקבל טומאה. תוס' הרא"ש. [דאלת"ה] א"כ טבעת בהמה וכלים וכל תשמישיהם יהיו טמאים משום דחזו לשום תשמיש אדם. ריטב"א. לז. דשאני הכא. ריטב"א. לח. דכיון דדברים טפלים בעלמא הם הרי אינם חשובים כלים לטמא בשבילם אלא כשיש בהם מעין מלאכת העיקר שנעשה בשבילה. ורב ור' חנינא סברי דכיון דנעשו כלל על דעת כן הרי הם תשמישי אדם ואע"פ שהם טפלים. ריטב"א. והשתא דמיא להההיא דלעיל דכלי שנשבר דבעי מעין מלאכה ראשונה. תוס' הרא"ש. לט. [שהיא] כעין כבינתא שהנשים נושאות לפניהם על החזה. תוס' הרא"ש. והוא תכשיט עגול ויש באמצע לשון שבו מחברין אותו למלבוש. פסקי הרא"ש סימן ד'. מ. אלא הוא חשוק של כסף או של זהב שמשימין סביב ראשה. מרדכי סימן שמ"ו. מא. גזרו על עטרות כלות ומפרש בגמ'. אור זרוע הל' שבת סימן פ"ד אות ד'. מב. דמסתבר. תוס' הרא"ש. מג. דומיא דלא תצא כלה באפריון דקתני התם. תוס' הרא"ש. מד. משום שמחה יתירה כדאמרי' התם נמי (ב"ב ס:) זה אפר מקלה שבראש חתנים. תוס' גיטין ז. משום דכתיב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. ריטב"א. מד. ולהכי קרי להו עטרות חתנים ועטרות כלות. תוס' הרא"ש. [אבל] לשאר נשים שאינם כלות שרי בחול אבל בשבת אסור דילמא משלפא ומחויא. אור זרוע הל' שבת סימן פ"ד אות ד'.